

Uchwała z dnia 13 czerwca 2003 r., III CZP 36/03

Sędzia SN Marek Sychowicz (przewodniczący)

Sędzia SN Mirosław Bączyk

Sędzia SN Henryk Pietrkowski (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Stefanii K. przy uczestnictwie Krzysztofa K. o podział majątku wspólnego, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 13 czerwca 2003 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Bydgoszczy postanowieniem z dnia 26 marca 2003 r.:

"Czy w sprawie o podział majątku wspólnego, gdy w jego skład wchodzi spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, a przedmiotem rozstrzygnięcia będzie również orzeczenie nakazujące wydanie i opuszczenie tego lokalu przez jednego z byłych małżonków drugiemu z nich, Sąd ma obowiązek zawiadomić właściwą gminę o toczącym się postępowaniu w celu umożliwienia jej wzięcia w nim udziału i orzec wobec byłego małżonka, którego nakaz wydania lokalu dotyczy o jego uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego lub braku takiego uprawnienia ?"

podjął uchwałę:

W sprawie o podział majątku wspólnego, obejmującego spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego, sąd wzywa właściwą gminę do udziału w sprawie, jeśli ma orzec o przyznaniu tego prawa jednemu z małżonków i nakazaniu drugiemu wydanie lokalu (art. 510 § 2 k.p.c.). W sprawie takiej sąd z urzędu orzeka wobec małżonka zobowiązanego do wydania lokalu o uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego bądź o braku tego uprawnienia.

Uzasadnienie

Przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało na tle wykładni przepisów ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. Nr 71, poz. 733 ze zm. – dalej "u.o.p.l."), a w szczególności art. 14 i 15 tej ustawy, oraz przepisów kodeksu postępowania cywilnego, regulujących postępowanie w sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej.

W rozpoznawanej sprawie Sąd pierwszej instancji, dokonując podziału majątku wspólnego byłych małżonków, przyznał wnioskodawczyni spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego wraz ze związanym z nim wkładem mieszkaniowym oraz nakazał uczestnikowi postępowania opuszczenie lokalu i wydanie go wnioskodawczyni.

Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację uczestnika, zauważył, że sprawa o podział majątku wspólnego nie jest sprawą o eksmisję, a zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego (uchwała z dnia 12 kwietnia 2001 r., III CZP 8/01, OSNC 2001, nr 10, poz. 146 oraz uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 19 maja 2000 r., III CZP 4/00, OSNC 2000, nr 11, poz. 195), a także jednoznacznym brzmieniem art. 14 ust. 1 u.o.p.l., jedynie w sprawach o eksmisję sąd ma obowiązek w wyroku nakazującym opróżnienie lokalu orzec o uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego bądź o jego braku. Z drugiej strony jest oczywiste, że zawarty w postanowieniu o podziale majątku wspólnego, w którego skład wchodzi spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, nakaz wydania tego lokalu jest *sensu stricto* orzeczeniem eksmisyjnym. Nie budzi też wątpliwości, że w świetle art. 1 w związku

z art. 2 ust. 1 u.o.p.l. byli małżonkowie mają status lokatora, powstaje zatem pytanie, czy w sprawie o podział majątku wspólnego, która nie jest sprawą eksmisyjną i jest rozstrzygana w trybie nieprocesowym sąd może zaniechać stosowania ustawy o ochronie praw lokatorów, mimo że wydane w niej orzeczenie ma wszelkie cechy orzeczenia eksmisyjnego.

Sąd Okręgowy, wskazując na zakres przedmiotowy sprawy i tryb nieprocesowy, według którego jest prowadzona, podniósł, że wątpliwości budzić musi kwestia stosowania w takim postępowaniu przepisów art. 15 ust. 2 i 3 u.o.p.l., umożliwiających gminie wstąpienie do sprawy w charakterze interwenienta ubocznego. Zastrzeżenia wywoływać może także teza, że gmina jest podmiotem zainteresowanym w sprawie w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c., skoro jej interes ogranicza się jedynie do fragmentu sprawy odnoszącego się do obowiązku wydania lokalu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sytuacja, w której sąd, rozpoznając wniosek o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej, przyznaje wchodzące w skład tego majątku spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu jednemu z byłych małżonków i jednocześnie nakazuje – zgodnie z art. 624 zdanie drugie k.p.c. w związku z art. 688 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c. – drugiemu z byłych małżonków wydanie zajmowanego lokalu, sprawia, że zachodzi konieczność uwzględnienia uregulowań składających się na reżim prawny podziału majątku wspólnego byłych małżonków oraz uregulowań tworzących ustanowiony w ustawie z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów reżim prawny służący ochronie praw lokatorów. Kwestia wzajemnych relacji tych reżimów prawnych może być oceniana w dwojaki sposób.

Za stanowiskiem, według którego stosowanie przepisów ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. jest wyłączone, może przemawiać okoliczność, że postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej ma charakter kompleksowy, a przedmiot tego postępowania w dużej mierze zdeterminowany jest przepisami prawa materialnego (art. 42, 43 i 45 k.r.o., art. 1036 i nast. 1035 k.c. w związku z art. 46 k.r.o. oraz art. 195 i nast. w związku z art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o.). W postępowaniu tym nakazanie wydania lokalu jest jedynie wypadkową przyjęcia przez sąd określonego sposobu podziału majątku wspólnego, zdeterminowanego oceną relacji pomiędzy byłymi małżonkami (ich spadkobiercami lub następcami prawnymi). Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw

lokatorów zmierza natomiast przede wszystkim do ochrony praw lokatora w rozumieniu ustawy w relacji do właściciela w rozumieniu ustawy (por. art. 5-12). Jak podkreślają niektórzy autorzy, jedynie w tej relacji, poza wyjątkowymi przypadkami (art. 13 ust. 1 i ust. 2), rozpatrywać można kwestię uprawnienia do lokalu socjalnego i orzekania o nim. Niezależnie od powyższego wskazać należy, że ustawodawca przewidując w ustawie określony reżim ochrony praw lokatorów ustanowił jako właściwy do realizacji tej ochrony tryb postępowania procesowego, o czym świadczy postępowanie się w jej przepisach sformułowaniami charakterystycznymi dla procesu (powództwo, wyrok, wyrok zaoczny, interwencja uboczna).

Względy te ustąpić muszą argumentom, znajdującym oparcie w ogólnych założeniach i celach ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r., których źródłem jest Konstytucja. Jest oczywiste, że ustawa ma na celu ochronę praw lokatorów i w tym względzie realizuje normy zawarte w Konstytucji. Zgodnie z art. 75 ust. 1 Konstytucji, władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, a w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania. Ustęp drugi tego artykułu stanowi natomiast, że ochronę praw lokatorów określa ustawa, tj. ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów. Realizacja postanowień Konstytucji oraz założeń ustawy byłaby niepełna, gdyby wyłączyć jej stosowanie w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej, w którym może zapaść rozstrzygnięcie nakazujące wydanie lokalu, będące w istocie orzeczeniem eksmitującym małżonka. Małżonek taki może spełniać przesłanki otrzymania lokalu socjalnego bądź nawet należeć do kategorii osób, które nie mogą być pozbawione uprawnienia do lokalu socjalnego (art. 14 ust. 4 u.o.p.l.).

Pamiętać ponadto trzeba, że byli małżonkowie, jak zaznaczono na wstępie, spełniają kryteria uznania ich za lokatorów w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 u.o.p.l. Można zatem bronić tezy, że nie jest istotne dla stosowania ustawy, czy nakaz opróżnienia lokalu jest orzekany w samodzielnym postępowaniu, czy też zostaje zamieszczony jako jedno z rozstrzygnięć w orzeczeniu w innej sprawie (tj. sprawie o podział majątku). Argumentem przemawiającym na rzecz przedstawianego rozwiązania może być także stwierdzenie, że zakres ochrony prawnej przyznawanej przez ustawodawcę nie powinien być ograniczany przez unormowania

proceduralne, dotyczące podziału poszczególnych kategorii spraw między różne tryby postępowania rozpoznawczego.

Konkludując, stwierdzić należy, że w sprawie o podział majątku wspólnego, obejmującego spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego sąd, stosując przepisy ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r., orzeka z urzędu wobec małżonka zobowiązanego do wydania lokalu o uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego, bądź o braku tego uprawnienia.

Podejmując kwestię stosowania w postępowaniu o podział majątku wspólnego przepisów ustawy o udziale gminy, wskazać należy, że zgodnie z art. 15 ust. 2 i 3 u.o.p.l. sąd z urzędu zawiadamia gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu w celu umożliwienia jej wstąpienia do sprawy. Do udziału gminy stosuje się odpowiednio przepisy o interwencji ubocznej, z wyjątkiem art. 78, 79 zdanie drugie i art. 83 k.p.c. Przyjęte uregulowania, nawiązujące do procesowej instytucji interwencji ubocznej, stosowanej z istotnymi modyfikacjami (wyłączenie konieczności wykazywania interesu prawnego, uchylenie zgłoszenia opozycji, przyznanie samodzielnej pozycji w procesie, niezależnej od stanowiska powoda), mają służyć realizacji ochrony praw gminy. Przepisy te, mimo wskazanych modyfikacji, dostosowane są do zasady dwustronności procesu i już z tego względu nie mogą być stosowane w postępowaniu nieprocesowym. Obowiązująca w tym postępowaniu zasada uczestnictwa w pełni chroni prawa gminy, zgodnie bowiem z art. 510 § 1 i 2 k.p.c. osoba, której praw dotyczy wynik postępowania, może wziąć udział w każdym stanie sprawy, stając się uczestnikiem. Jeżeli okaże się, że zainteresowany nie jest uczestnikiem, sąd wezwie go do udziału w sprawie; przez takie wezwanie zainteresowany staje się uczestnikiem.

Pamiętając o przyjętym przez ustawodawcę uregulowaniu, zwalniającym gminę od obowiązku wykazywania interesu prawnego przy zgłaszaniu interwencji ubocznej, a którego celem jest zapewnienie gminie rzeczywistej możliwości wzięcia udziału w procesie (art. 15 ust. 3 u.o.p.l.), przyjęć należy, stosując reguły wykładni systemowej, że w postępowaniu w sprawie o podział majątku byłych małżonków, gdy sąd ma orzec o przyznaniu spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu jednemu z nich i nakazaniu drugiemu małżonkowi wydanie lokalu mieszkalnego, gmina jest z mocy samego prawa podmiotem zainteresowanym wynikiem postępowania w części odnoszącej się do rozstrzygnięcia o uprawnieniu byłego małżonka do otrzymania lokalu socjalnego. Tylko w tym zakresie – odpowiadając

na wątpliwości Sądu Okręgowego – mogłaby zaskarżyć postanowienie działowe. Podstawę dla takiego ograniczenia stanowi koncepcja pokrzywdzenia (*gravaminis*), ujmowana w doktrynie i orzecznictwie również w kategoriach interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 166). Przedstawiony wywód prowadzi do wniosku, że w sprawie o podział majątku wspólnego, obejmującego spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego, sąd na podstawie art. 510 § 2 k.p.c. wzywa do udziału w sprawie gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu, tylko wtedy, gdy ma orzec o przyznaniu tego prawa jednemu z byłych małżonków i nakazaniu drugiemu wydanie lokalu.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 390 k.p.c., rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale.